

Корупція у сфері довкілля: проблеми та шляхи їх розв'язання

Вадим Бабакін ^{*а}, Йозеф Затько ^{**б}

^{*} Д-р юрид. наук, доцент, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7157-0241>, e-mail: vadon7373@gmail.com

^{**} Д-р права, д-р філос., почес. д-р, почес. професор, LL.M/MBA, Європейський інститут безперервної освіти, м. Подгайська, Словацька Республіка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2422-0131>, e-mail: eeda@eeda.sk

^а Написання оригінального рукопису, адміністрування проекту, нагляд.

^б Валідація, формальний аналіз.

DOI: 10.32353/khrife.2.2025.14 УДК [342.841:502:343.98](477)

Надійшло 18.05.2025 / Рецензовано 22.05.2025 / Прийнято до друку 25.06.2025 /

Доступно онлайн 30.06.2025

Мета роботи — дослідити стан корупції у сфері довкілля, проаналізувати основні проблеми, які виникають унаслідок такої корупції, і запропонувати шляхи їх розв'язання. Поставлену мету реалізовано завдяки комплексному застосуванню загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення), діалектичного, порівняльно-правового, системно-структурного та прогностичного методів. Розглянуто основні механізми впливу корупції на стан довкілля. Особливу увагу акцентовано на пошуку ефективних шляхів подолання корупції, удосконаленні законодавства, посиленні контролю з боку посадових осіб і підвищенні прозорості, відкритості й публічності у процесі прийняття рішень у цій сфері. Проаналізовано проблеми, які виникають через корупцію у сфері довкілля, зокрема незаконне використання природних ресурсів, забруднення довкілля, знищення екосистем та ін. Констатовано, що корупція у сфері довкілля є однією з найбільш серйозних проблем сучасного суспільства. Доведено, що тісна співпраця держави з міжнародними організаціями, що досліджують цю проблему, має стати підґрунтям для вдосконалення національного законодавства та практики його реалізації. Запропоновано шляхи розв'язання проблем із мінімізації впливу корупції у сфері довкілля (посилення

контролю за дотриманням екологічного законодавства, підвищення прозорості прийняття рішень у сфері довкілля та забезпечення невідворотності покарання за корупційні правопорушення та ін.). Запропоновано підвищувати екологічну свідомість громадян і залучати їх до активної участі в контролі за дотриманням органами влади екологічного законодавства й іншими питаннями, що є важливим аспектом протидії корупції у сфері довкілля. Окреслено перспективи подальших досліджень у межах порушеної проблематики.

Ключові слова: корупція; довкілля; забруднення; екологічна відповідальність; громадський контроль; кримінальне провадження.

Постановка наукової проблеми

Корупція — одна з найбільш гострих проблем сучасного суспільства, яка негативно впливає на всі сфери життєдіяльності держави, зокрема і стан довкілля. Незаконне використання природних ресурсів, недотримання екологічних норм та стандартів, а також ухилення від відповідальності за знищення або завдану шкоду навколишньому середовищу — прямі наслідки корупційних дій. Окрім того, корупція підриває ефективність державних інституцій, відповідальних за охорону довкілля, і знижує довіру громадськості до них. Зважаючи на масштабність та складність досліджуваної проблеми, пошук шляхів мінімізації впливу корупції у сфері довкілля є надзвичайно актуальним завданням. Корупція часто призводить до неефективного розподілу ресурсів, зниження інвестиційної привабливості країни й уповільнення темпів економічного розвитку. Унаслідок цього страждають такі сектори економіки, як охорона здоров'я, освіта й соціальні послуги.

Водночас необхідно напрацьовувати рішення щодо розроблення комплексної стратегії у протидії корупції в екологічній сфері, яка б передбачала посилення

контролю за дотриманням природоохоронного законодавства України, підвищення принципів відкритості, прозорості та підзвітності в роботі відповідних органів. Треба також активно залучати до процесу прийняття рішень громадськість. Лише за умови консолідації зусиль держави й суспільства можна досягти позитивних зрушень у протидії корупції та забезпеченні сталого розвитку довкілля.

Мета статті

Дослідити стан корупції у сфері довкілля, проаналізувати основні проблеми, які виникають унаслідок корупції, і запропонувати шляхи їх розв'язання.

Методи дослідження

Загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення) застосовано для аналізування наукових праць із розглядуваної проблематики; порівняльно-правовий — під час порівняння законодавчого регулювання проблеми корупції в галузі довкілля в Україні й інших державах; системно-структурний — для розгляду проблеми впливу корупції у сфері

довкілля в широкому й вузькому сенсах, обґрунтування доцільності застосування термінологічної конструкції «корупція в галузі охорони довкілля»; прогностичний — із метою визначення перспектив подальших наукових розвідок із досліджуваної проблематики та розроблення рекомендацій з удосконалення законодавства для боротьби з корупцією в галузі охорони довкілля.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Окремі проблеми корупції в екологічній сфері досліджували українські вчені Г. Балюк ¹, Ю. Власенко ², І. Гиренко та Ю. Макаренко ³, І. Городецька ⁴, Н. Золотарьова ⁵, В. Костицький ⁶, Ю. Легеза ⁷, І. Лебідь та О. Піддубний ⁸, К. Рябець ⁹, О. Сурілова ¹⁰, А. Шульга ¹¹ та ін.

- 1 Балюк Г. І. Концептуально-правові «реформи» в сфері екології в Україні та сучасні виклики. *Соціолого-правові, політичні, економічні та екологічні складові забезпечення сприятливого життєвого простору людини: теоретико-методологічні та прикладні проблеми розвитку екологічного права і правової охорони довкілля* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. / *Екологічне право України*. 2016. № 1—2. С. 80—87. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
- 2 Власенко Ю. Реформування системи державного екологічного контролю як напрям реалізації екологічної політики України. *Там само*. С. 90—92. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
- 3 Гиренко І. В., Макаренко Ю. С. Щодо деяких питань еволюції державного контролю у сфері земельних ресурсів України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки*. 2017. № 4 (4). С. 12—18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjiu_2017_4_4 (дата звернення: 18.05.2025).
- 4 Городецька І. Корупціогенні фактори в системі державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 8. С. 157—162. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.25 (дата звернення: 18.05.2025).
- 5 Золотарьова Н. І. Податковий збір за спеціальне водокористування та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2013. № 3. С. 135—137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_3_24 (дата звернення: 18.05.2025).
- 6 Костицький В. В. Забезпечення права на сприятливе довкілля як основна функція екологічної держави. *Соціолого-правові, політичні, економічні та екологічні складові ...* . С. 79—80. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
- 7 Легеза Ю. О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів : дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 512 с.
- 8 Lebid I. V., & Pidubny O. Yu. “Amber issue” in Ukraine: prevention and consequences. *Law. Human. Environment*. 2022. Vol. 13. No. 3. Pp. 37—43. DOI: 10.31548/law2022.03.004 (дата звернення: 18.05.2025).
- 9 Рябець К. А. Адміністративно-правове регулювання екологічної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 18 с. ; Її ж. *Екологічне право України* : навч. посіб. Київ, 2009. 438 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/06-Ekolog_pravo-Ryabec.pdf (дата звернення: 18.05.2025) ; Її ж. Комплекс пропозицій щодо оптимізації публічного управління в галузі захисту довкілля та природних ресурсів. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика* : зб. мат-лів VII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 21.11.2023). Київ, 2023. С. 242—245. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47908/1/Riabets_tezu.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
- 10 Сурілова О. О. Міжнародна відповідальність за злочин екоциду. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2022. Т. XXX. С. 46—55. DOI: 10.32782/npnuola.v30.2022.7 (дата звернення: 18.05.2025).
- 11 Шульга А. М. Корупція як детонатор суспільно значущих подій. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. мат-лів Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків,

Це питання також не полишає шпальт масмедіа та стрічок вебсайтів і повідомлень соціальних мереж¹². Зважаючи на масштабність і складність проблеми, пошук шляхів мінімізації впливу корупції у сфері довкілля є надзвичайно актуальним, особливо в умовах воєнного стану в Україні. Саме тому наше дослідження є спробою комплексного підходу до вивчення проблеми корупції в галузі довкілля та розроблення практичних рекомендацій з удосконалення законодавства в цій сфері.

Викладення основного матеріалу дослідження

Корупція в галузі довкілля є серйозною проблемою, вона має негативний вплив на екологічну стійкість і добробут суспільства. Незаконні дії (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, зловживання службовим станови-

щем, непрозорість у прийнятті рішень тощо) підривають зусилля всіх структур із захисту довкілля і призводять до нерационального використання природних ресурсів. Однією з основних причин корупції в екологічній сфері є недосконалість законодавчої бази, недостатній контроль за дотриманням екологічних норм, відсутність чітких санкцій за їх порушення, що створює сприятливі умови для вчинення корупційних дій.

Т. Ніколайчук із посиланням на іноземних авторів¹³ стверджує, що «посадові особи, відповідальні за дотримання законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, повинні мати належний рівень обізнаності щодо законів природи»¹⁴. Ми також вважаємо такий рівень обізнаності ключовим чинником дотримання законодавства у сфері довкілля та управління природними ресурсами.

У дискусії на цю тему активну участь узяв Ю. Легеза: на його думку,

17.04.2014). Харків, 2014. С. 202—204. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/zbirnik_vid17kvinty2014.pdf (дата звернення: 18.05.2025); Його ж. Корупція у земельній сфері України: соціальна сутність та шляхи подолання. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31.03.2017). Харків, 2017. С. 219—220. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14168> (дата звернення: 18.05.2025).

- 12 Див., напр.: Захист українського довкілля від корупції: інструменти / Екорайон : вебсайт. 14.03.2023. URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/583111-zakhist-ukrainskogo-dovkillya-vid-koruptsii-instrumenti> (дата звернення: 18.05.2025); ТОП-5 корупційних скандалів 2023 року у сфері охорони довкілля / Асоціація деревообробних підприємств України : вебсайт. 08.01.2024. URL: <https://surl.li/mtztyl> (дата звернення: 18.05.2025); Національне агентство з питань запобігання корупції — НАЗК презентувало дослідження «Корупційні ризики у лісовому господарстві» / Міндовкілля України : вебсайт. 17.02.2025. URL: <https://surl.li/mmsfwx> (дата звернення: 18.05.2025).
- 13 Wen B., Tang Sh.-Ya. and Wing-Hung Lo C. Changing Levels of Job Satisfaction among Local Environmental Enforcement Officials in China. *The China Quarterly*. 2020. Vol. 241. Pp. 112—143. DOI: 10.1017/S0305741019000791 (дата звернення: 18.05.2025); Li X., Yang X., Wei Q. & Zhang B. Authoritarian environmentalism and environmental policy implementation in China. *Resources, Conservation and Recycling*. 2019. Vol. 145. Pp. 86—93. DOI: 10.1016/j.resconrec.2019.02.011 (дата звернення: 18.05.2025).
- 14 Ніколайчук Т. Персоналізація трудових відносин як інструмент боротьби з корупцією у сфері природно-заповідного фонду України. *Актуальні проблеми запобігання та протидії корупції* : тези I Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 28.10.2021). Хмельницький, 2021. С. 235—237. URL: <https://surl.li/coubnx> (дата звернення: 18.05.2025).

сфера використання природних ресурсів в Україні залишається однією з найбільш корумпованих сфер публічного управління. Сьогодні в Україні функціонує безліч корумпованих схем обігу масштабних обсягів лісових ресурсів, корисних копалин, риби й морських тварин, земельних ділянок, інших природних ресурсів і навіть відходів¹⁵, через що корупція у сфері використання природних ресурсів має серйозні наслідки для екологічної безпеки України. Корупційні схеми в галузі довкілля переважно пов'язані з недотриманням підприємствами екологічних стандартів і норм; схильні до хабарництва та шахрайства посадові особи навчилися оминати ці норми, що спричиняє забруднення повітря, води та ґрунтів, незаконні вирубки лісів, а це своєю чергою призводить до знищення екосистем, втрати біорізноманіття і посилення зміни клімату; неефективного розподілу та використання природних ресурсів (корисних копалин, землі й води); послаблення державного контролю за дотриманням екологічних норм, що дає змогу порушникам уникаати відповідальності; зменшення інвестицій в екологічні проекти та технології; зрештою, гальмування прогресу в царині довкілля стає на заваді її сталому розвитку. Усе це є серйозною загрозою екосистемі нашої державі, здоров'ю та якості життя населення. Корупція в екологічній сфері має негативні наслідки для суспільства й майбутніх поколінь: як ми вже зауважували, вона призводить до нерационального використання природних ресурсів, незаконної вирубки лісів, браконьєрства та інших дій, що спричиняють деградацію екосистеми й втрату біорізноманіття.

Корупція в галузі довкілля часто пов'язана з конфліктом інтересів між економічною та екологічною метою. Політичний вплив і лобіювання з боку бізнес-структур здатні призводити до прийняття рішень, які суперечать принципам сталого розвитку. Окрім того, корупція у сфері довкілля завдає значних економічних збитків державі, оскільки кошти, що їх посадові особи мали б спрямувати на охорону довкілля, неефективно використовують або розкрадають. Варто згадати також про існування корупційних суперечок в Україні, що також підривають довіру громадян до влади та зменшують інвестиційну привабливість нашої країни для потенційних міжнародних партнерів.

Корупція є раковою пухлиною суспільного розвитку, яка його гальмує та руйнує, що потрібно визнати на всіх рівнях господарювання: макро-, мезо- й на рівні громадянина. Підвалинами рушійних сил суспільного розвитку є об'єктивні суперечності, які можуть мати позитивний, відновлювальний і негативний, руйнівний характер. Позитивний характер рушійних сил діє за схемою: суперечності — ризики — механізми управління ризиками — нові (менші) суперечності. Явище корупції є наслідком функціонування негативних рушійних сил, які діють за іншою схемою: суперечності — ризики — проблеми — кризи — антагонізми — соціальні революції — нові (ще складніші) суперечності¹⁶, що потребує комплексного підходу до розроблення та впровадження ефективних механізмів управління ризиками, підвищення рівня прозорості та підзвітності у прийнятті рішень, що є необхідними заходами для протидії корупції.

15 Легеза Ю. О. Зазнач. твір.

16 Михненко А. М., Руснак О. В, Мудров А. М., Кравченко С. О. та ін. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / за ред. проф. А. М. Михненка. 4-те вид., перероб. і допов. Київ, 2013. 666 с. URI: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/31937> (дата звернення: 18.05.2025).

На думку професора В. Мартиненка, в українському суспільстві до сьогодні не сформовано об'єктивного, адекватного й цілісного відображення природи корупції (законодавчо-нормативної, організаційної, соціальної, фінансової, управлінської, духовно-моральної) і рушійних сил доброчесності в органах державної влади¹⁷. Методологія дослідження природи корупції потребує конкретизації не тільки того, *що заважає*, а передусім того, *що забезпечує нормальне функціонування* суспільства, придатного для проживання всіх громадян. Усе це потребує цілісного, причиново-наслідкового макроекономічного аналізу суспільного розвитку, у якому дослідження рушійних сил має стати системоутворювальним інструментом формування механізмів ефективної влади у громадянському суспільстві, удосконалення системи контролю й нагляду за діяльністю органів державної влади у цьому напрямі. Корупція негативно позначається на розвитку громадянського суспільства: це і зневіра населення в інституціях влади, і підлив самих основ демократичних цінностей, і обмеження участі громадян у прийнятті рішень, і гальмування ініціатив знизу, що зрештою спричиняє стагнацію суспільного поступу та зростання соціальної несправедливості. Це створює замкнуте коло: низька довіра до влади зумовлює подальше поширення корупційних практик і ускладнює боротьбу з ними.

Методологія дослідження причин корупції у сфері довілля потребує комплексного й міждисциплінарного підходів, які враховуватимуть різні аспекти досліджуваної проблеми, а саме:

- 1) визначення основних форм і виявів корупції в екологічній сфері

(отримання неправомірної вигоди, зловживання службовим становищем та ін.);

- 2) систематичне аналізування нормативно-правової бази й інституційних механізмів, покликаних запобігати та протидіяти корупції в екологічній сфері, і оцінювання їх ефективності;
- 3) дослідження соціально-економічних чинників, які сприяють поширенню корупції в екологічній сфері (зокрема, низький рівень доходів населення, слабкість громадянського суспільства, недостатня відкритість і прозорість у прийнятті управлінських рішень тощо);
- 4) вивчення досвіду інших країн у протидії корупції в екологічній сфері й можливостей адаптувати його до українського законодавства;
- 5) розроблення практичних рекомендацій з удосконалення антикорупційної політики в екологічній сфері (зокрема, посилення відповідальності за корупційні правопорушення, підвищення прозорості й підзвітності органів влади, залучення громадськості до процесу прийняття рішень тощо);
- 6) запровадження освітніх і просвітницьких програм, спрямованих на формування в суспільстві нетерпимості до корупції та усвідомлення її негативних наслідків, зокрема, для довілля.

Отже, методологія дослідження природи корупції у сфері довілля має ґрунтуватися на всебічному аналізі проблеми й розробленні комплексних заходів протидії цьому явищу на різних

17 Михненко А. М., Руснак О. В, Мудров А. М., Кравченко С. О. та ін. Знач. твір. С. 162–172.
URI: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/31937> (дата звернення: 18.05.2025).

рівнях: правовому, інституційному, соціально-економічному та культурному. Наше дослідження дало змогу з'ясувати, що корупція впливає на макроекономічні показники України й загальний рівень добробуту суспільства, а статистичний аналіз допоміг виявити основні проблеми, що сприяють поширенню корупції, і відшукати найбільш ефективні методи запобігання їм або їх нейтралізації.

Для ефективного запобігання та протидії корупції в екологічній сфері необхідно постійно вдосконалювати законодавчу базу, запроваджувати жорсткі санкції за її порушення. Це питання розглядали на виїзній нараді Комітету з питань екологічної політики та природокористування, де 25.04.2025 р. обговорювали законопроект № 3091 про державний екологічний контроль¹⁸: заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції Сергій Гупяк висловив думку, що у сфері екології часто трапляються порушення або зловживання з боку інспекторів через широкі дискреційні повноваження органів контролю, що створює високі корупційні ризики та впливає на рівень прозорості, підзвітності й унормованості процедур у діяльності контрольного органу. Він також наголосив, що головне завдання — заздалегідь виявляти корупційні ризики й усувати прогалини в законодавстві, оскільки запобігти корупції завжди простіше, ніж розслідувати кримінальні правопорушення за коруп-

ційними випадками¹⁹. За підсумками наради констатовано необхідність доопрацювати згаданий вище законопроект з метою забезпечити імплементацію європейських стандартів і виконання зобов'язань Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом²⁰.

Для розв'язання проблеми корупції в Україні (зокрема, у сфері довкілля) необхідно започаткувати й реалізувати реформи, а також підвищити обізнаність громадян і збільшити їхню участь у боротьбі із цим явищем. Останніми роками вже зроблено кілька кроків для боротьби із цією проблемою: зокрема, створено Спеціалізовану екологічну прокуратуру (далі — СЕП) і певною мірою посилено контроль з боку громадськості.

Утім, іще багато потрібно зробити для усунення корупції в екологічній сфері та збереження довкілля для майбутніх поколінь, оскільки боротьба з корупцією є довгостроковим і складним процесом.

Для подолання корупції вкрай важливо зробити доступними широкому загалу декларації осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, запровадити громадський контроль і реально карати корупціонерів. На жаль, останнє відбувається вкрай зрідка. Наприклад, у першому півріччі 2023 р. фахівці СЕП зареєстрували понад 4000 кримінальних проваджень, із яких лише 30 % спрямували до суду з обвинувальними актами. Реальних вироків, імовірно, буде ще

18 Проект Закону про державний екологічний контроль від 19.02.2020 р. № 3091. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68186 (дата звернення: 18.05.2025).

19 НАЗК запропонувало шляхи усунення корупційних ризиків у законопроекті про державний екологічний контроль під час наради Комітету ВРУ / НАЗК : вебсайт. 25.04.2025. URL: <https://surli.cc/ctddrk> (дата звернення: 18.05.2025).

20 Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифік. із заяв. Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18.05.2025).

менше ²¹. На нашу думку, формування політичної волі й зобов'язань у державній владі допоможе підвищити рівень ефективності проведення заходів і здобути позитивні результати у протидії корупції в царині довкілля.

Одним зі шляхів подолання корупції у сфері довкілля є плідна співпраця нашої держави з міжнародними організаціями, які успішно розв'язують проблеми корупції у цій царині. Застосування міжнародних стандартів і досвіду в цьому напрямі має стати підґрунтям для вдосконалення національного законодавства України й забезпечення ефективної протидії корупції у сфері довкілля та виконання зобов'язань України перед міжнародною спільнотою.

Зазначимо, що одним з елементів запобігання корупції у сфері довкілля є створення прозорої та підзвітної системи державного екологічного контролю, яка забезпечувала б захист довкілля. Для досягнення цієї мети необхідно проводити постійні консультації з громадськістю, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами, а також здійснювати міжнародну співпрацю з іноземними партнерами щодо обміну досвідом у цьому напрямі. Для подолання корупції у сфері довкілля необхідно провести комплексні заходи, спрямовані на підвищення прозорості, посилення контролю та забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних правопорушень. Тільки спільними зусиллями держави й суспільства можна досягти прогресу в запобіганні та протидії корупції і забезпеченні сталого розвитку. Окрім

того, важливим є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для моніторингу стану довкілля. Застосування супутникових знімків та інших технічних засобів дасть змогу своєчасно виявляти такі категорії правопорушень і розробляти й уживати відповідних заходів. Застосування електронних платформ для подання скарг і звернень громадян також сприятиме оперативності реагування на екологічні правопорушення. Необхідно також, на нашу думку, посилити просвіту населення щодо важливості охорони довкілля та негативних наслідків від корупції у цій царині. Підвищення рівня екологічної свідомості населення за допомогою освітніх програм та інформаційних кампаній є провідним чинником у подоланні корупції у сфері довкілля. Обізнаність громадян про важливість охорони довкілля та негативні наслідки корупції сприятиме формуванню нетерпимості до корупційних дій. У. Бек, наприклад, зауважує про «доволі “запізніле” (друга половина XX століття) визнання екологічних прав та обов'язків у системі прав людини і громадянина та офіційного їх закріплення спочатку в міжнародному, а в подальшому — у національних законодавствах» ²². Зазначимо, що доступ до інформації та можливість громадського моніторингу і прогнозування зменшують ризики корупційних дій. Як результат — підвищена обізнаність громадян стимулюватиме їх брати активну участь у захисті довкілля, запобігати та протидіяти корупції у цій царині. Принагідно варто згадати дослідження Інституту Горше-

21 Белоусова К. Шанс на зміни для довкілля: чи зможе Україна викоринити корупцію під час війни / Екополітика : вебсайт. 10.10.2023. URL: <https://surli.cc/gyduyf> (дата звернення: 17.05.2025).

22 Бек У. Становлення екологічних обов'язків людини і громадянина: міжнародні стандарти. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2022. № 1 (33). С. 145—150. DOI: [10.23939/law2022.33.145](https://doi.org/10.23939/law2022.33.145) (дата звернення: 18.05.2025).

ніна спільно з представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта (проведеного в листопаді—грудні 2020 р.), за результатами якого українці назвали «найбільшою екологічною проблемою для світу в цілому та України зокрема... забруднення води та дефіцит чистої води», а «відсутність сміттєспалювальних заводів та стихійні звалища одними з основних причин екологічних проблем в Україні»²³.

Зазначимо, що рівень функціонування системи державного контролю в галузі охорони довкілля є незадовільним, про що свідчить аналіз джерел, присвячених діагностиці ефективності реалізації національної екологічної політики²⁴, а також нормативно-правових актів з питань реформування системи нагляду (контролю) у цій сфері.

Так, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 616-р схвалено Концепцію реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, де наголошено на таких аспектах:

- дискредитації та фактичному руйнуванні системи державного нагляду (контролю) у цій сфері лобістами великого промислового й аграрного бізнесу;
- низькому кваліфікаційному рівні державних інспекторів з охорони довкілля (через низьку заробітну плату, застарілі матеріально-технічну та лабораторну бази, недостатній обсяг фінансування);
- високому рівні корупції;

- непрозорості системи прийняття рішень щодо порушників природоохоронного законодавства;
- низьку ефективність Державної екологічної інспекції України;
- дублюванні наглядових (контрольних) функцій центральними органами виконавчої влади й відсутності єдиного підходу до виконання функцій;
- браку прозорого механізму проведення моніторингу стану довкілля та доступу до всього обсягу екологічних даних, що мають перебувати у відкритому доступі для широкого загалу;
- епізодичній участі громадських інспекторів у заходах Державної екологічної інспекції України з нагляду (контролю)²⁵.

У комплексному підході до розв'язання проблеми корупції у сфері довкілля важливо зважати також на економічні стимули. Заохочення підприємств до впровадження екологічних інновацій шляхом надання податкових пільг здатне мотивувати бізнес дотримувати норм і правил природоохоронного законодавства й уникати корупційних схем для розв'язання проблем.

Подолання корупції в галузі охорони довкілля потребує комплексного підходу та спільних зусиль держави, бізнесу, суспільства та ін. Лише за умови консолідації зусиль і планування й реалізації антикорупційних заходів можна досягти позитивних результатів у досліджуваному напрямі та зберегти

23 Балюк С., Клаунінг Н., Четвертухіна Л., Коваль-Гончар М. Екологічні тренди в Україні: погляд громадян. Звіт за результатами соціологічного дослідження. Київ, 2021. 58 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> (дата звернення: 18.05.2025).

24 Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища : схвал. розпорядж. КМУ від 31.05.2017 р. № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.05.2025).

25 Там само ; Городецька І. Зазнач. твір. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.25 (дата звернення: 18.05.2025).

природні ресурси для майбутніх поколінь.

Висновки

Вплив корупції на довкілля є серйозною перешкодою на шляху до сталого розвитку та збереження екологічної рівноваги. Із метою ефективної протидії корупційним правопорушенням у сфері довкілля, на нашу думку, необхідно вжити таких заходів:

- 1) посилити відповідальність за вчинення корупційних дій, пов'язаних із незаконним використанням природних ресурсів, забрудненням довкілля та порушенням екологічних норм тощо;
- 2) запровадити більш жорсткі вимоги до прозорості й підзвітності у процесі прийняття рішень, пов'язаних із наданням ліцензій на використання природних ресурсів, здійснення екологічно небезпечних видів діяльності та ін.;
- 3) запровадити ефективні механізми захисту викривачів корупційних правопорушень у сфері довкілля, зокрема, гарантувати їм анонімність, захист від переслідувань і можливість отримати винагороду за надання важливої оперативної інформації з викриття корупційних правопорушень;
- 4) посилити міжвідомчу співпрацю та координацію дій між органами, які займаються протидією корупції, із тими, які здійснюють контроль за дотриманням екологічного законодавства, що дасть змогу правоохоронним органам більш ефективно виявляти й розслідувати корупційні правопорушення у цій сфері;
- 5) активізувати міжнародну співпрацю у сфері протидії корупції

в галузі охорони довкілля, зокрема, шляхом постійного обміну досвідом, проведення спільних дій у розслідуванні екологічних злочинів, а також спільного розроблення та впровадження заходів, спрямованих на протидію екологічній злочинності загалом.

На нашу думку, якнайшвидше запровадження згаданих вище заходів істотно мінімізує корупцію у сфері довкілля та забезпечить більш раціональне використання природних ресурсів України.

Corruption in environment field: problems and ways to their solving

Vadym Babakin, Jozef Zatko

This research paper purpose is to investigate corruption state in environmental field, analyze the main problems that arise as a result of such corruption, and propose ways to solve them. The goal was achieved through comprehensive application of general scientific (analysis, synthesis, generalization), dialectical, comparative legal, systemic and structural and prognostic methods. The main mechanisms of corruption on the environment state are considered. Particular attention is paid to finding effective ways to overcome corruption, improving legislation, strengthening control by officials and increasing transparency, openness and publicity in the decision-making procedure in this area. The problems that arise due to corruption in environmental field are analyzed, in particular, illegal use of natural resources, environmental pollution, destruction of ecosystems, etc. It is stated that corruption in the environmental field is one of the most serious problems of modern society. It is proved that close cooperation of the state with international organizations studying this problem should become the basis for improving national legislation and practice of its implementation. Ways of solving problems of minimizing the impact of corruption in environmental

field are proposed (strengthening control over compliance with environmental legislation, increasing transparency of decision-making in the environmental field and ensuring inevitability of punishment for corruption offenses, etc.). It is proposed to raise environmental awareness of citizens and involve them in active participation in monitoring compliance by authorities with environmental legislation and other issues that is an important aspect of combating corruption in environmental field. Prospects for further research within the framework of raised issues are outlined.

Keywords: corruption; environment; pollution; environmental responsibility; public control; criminal proceedings.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізованні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Автори зробили свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і беруть на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автори заявляють, що у них відсутній конфлікт інтересів.

References

- Baliuk, H. I. (2016). Kontseptualno-pravovi «reformy» v sferi ekolohii v Ukraini ta suchasni vyklyky [Conceptual and legal «reforms» in the field of ecology in Ukraine and modern challenges]. *Sotsiolocho-pravovi, politychni, ekonomichni ta ekolohichni skladovi zabezpechennia spriyatlyvoho zhyttievoho prostoru liudyny: teoretyko-metodolohichni ta prykladni problemy rozvytku ekolohichnoho prava i pravovoi okhorony dovkillia* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / *Ekolohichne pravo Ukrainy*. № 1—2. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf [in Ukrainian].
- Baliuk, S., Klauninh, N., Chetvertukhina, L., Koval-Honchar, M. (2021). *Ekolohichni trendy v Ukraini: pohliad hromadian. Zvit za rezultatamy sotsioloichnoho doslidzhennia* [Ecological trends in Ukraine: the view of citizens. Report on the results of sociological research]. Kyiv. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/17805.pdf> [in Ukrainian].
- Bek, U. (2022). Stanovlennia ekolohichnykh obov'iazkiv liudyny i hromadianyna: miznarodni standarty [Establishment of environmental responsibilities of humans and citizens: international standards]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriya: «Iurydychni nauky». № 1 (33). DOI: 10.23939/law2022.33.145 [in Ukrainian].
- Bielousova, K. (2023). *Shans na zminy dlia dovkillia: chy zmozhe Ukraina vykorynyty koruptsiu pid chas viiny* [Chance for change for the environment: will Ukraine be able to eradicate corruption during the war] / *Ekopolityka* : vebсайт. URL: <https://surli.cc/gdyduyf> [in Ukrainian].
- Horodetska, I. (2020). Koruptsioheni faktory v systemi derzhavnogo kontroliu v haluzi okhorony navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyshcha [Corruption factors in the system of state control in the area of protection of natural environment]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 8. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.8.25 [in Ukrainian].
- Hyrenko, I. V., Makarenko, Yu. S. (2017). Shcho-do deiakyykh pytan evoliutsii derzhavnogo kontroliu u sferi zemelnykh resursiv Ukrainy [Regarding Some Issues of Evolution of State Control in the Sphere of Land Resources of Ukraine]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka»*. Seriya: *Iurydychni nauky*. № 4 (4). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mniju_2017_4_4 [in Ukrainian].
- Kostytskiy, V. V. (2016). Zabezpechennia prava na spriyatlyve dovkillia yak osnovna funktsiia ekolohichnoi derzhavy [Ensuring the right to a favorable environment as

- the main function of the ecological state]. *Sotsiolocho-pravovi, politychni, ekonomichni ta ekolohichni skladovi zabezpechennia spriyatlyvoho zhyttievoho prostoru liudyny: teoretyko-metodolohichni ta prykladni problemy rozvytku ekolohichnoho prava i pravovoi okhorony dovkillia* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / *Ekolohichne pravo Ukrainy*. № 1–2. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf [in Ukrainian].
- Lebid, I. V., & Piddubny, O. Yu. (2022). “Amber issue” in Ukraine: prevention and consequences. *Law. Human. Environment*. Vol. 13. No. 3. DOI: [10.31548/law2022.03.004](https://doi.org/10.31548/law2022.03.004).
- Leheza, Yu. O. (2018). *Administrativno-pravovi zasady publichnogo upravlinnia u sferi vykorystannia pryrodnykh resursiv* [Administrative and legal principles of public administration in the field of natural resources use] : dys. ... d-ra yuryd. nauk. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Li, X., Yang, X., Wei, Q. & Zhang, B. (2019). Authoritarian environmentalism and environmental policy implementation in China. *Resources, Conservation and Recycling*. Vol. 145. DOI: [10.1016/j.resconrec.2019.02.011](https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2019.02.011).
- Mykhnenko, A. M., Rusnak, O. V, Mudrov, A. M., Kravchenko, S. O. ta in. (2013). *Zapobihannia ta protydiia koruptsii* [Preventing and combating corruption] : navch. posib. / za red. prof. A. M. Mykhnenka. 4-te vyd., pererob. i dopov. Kyiv. URI: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/31937> [in Ukrainian].
- Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii — NAZK prezentovalo doslidzhennia «Koruptsiini ryzyky u lisovomu hospodarstvi» [The National Agency for Corruption Prevention – NACP presented the study “Corruption Risks in Forestry»] (2025) / Mindovkillia Ukrainy : vebсайт. URL: <https://surl.li/mmsfwx> [in Ukrainian].
- NAZK zaproponovalo shliakhy usunennia koruptsiinykh ryzykiv u zakonoproiekti pro derzhavnyi ekolohichni kontrol pid chas narady Komitetu VRU [The NACP proposed ways to eliminate corruption risks in the draft law on state environmental control during the meeting of the VRU/ NACP Committee] (2025) / NAZK : vebсайт. URL: <https://surl.li/ccctddrk> [in Ukrainian].
- Nikolaichuk, T. (2021). Personalizatsiia trudovykh vidnosyn yak instrument borotby z koruptsiieiu u sferi pryrodno-zapovidnoho fondu Ukrainy [Personalization of labor relations as a tool to combat corruption in the field of nature reserve fund of Ukraine]. *Aktualni problemy zapobihannia ta protydiia koruptsii* : tezy I Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Khmelnyskyi, 28.10.2021). Khmelnyskyi. URL: <https://surl.li/coubnx> [in Ukrainian].
- Riabets, K. A. (2007). *Administrativno-pravove rehuliuвання ekolohichnoi diialnosti* [Administrative and legal regulation of environmental activities] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Riabets, K. A. (2009). *Ekolohichne pravo Ukrainy* [Environmental Law of Ukraine] : navch. posib. Kyiv. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/06-Ekolog-pravo-Ryabec.pdf [in Ukrainian].
- Riabets, K. A. (2023). Kompleks propozytsii shchodo optymizatsii publichnogo upravlinnia v haluzi zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv [Set of proposals for optimizing public administration in the field of environmental protection and natural resources]. *Perspektyvy rozvytku upravlin-skykh system u sotsialnii ta ekonomichnii sferakh Ukrainy: teoriia i praktyka* : zb. mat-liv VII Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. (Kyiv, 21.11.2023). Kyiv. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47908/1/Riabets_tezu.pdf [in Ukrainian].
- Shulha, A. M. (2014). Koruptsiia yak detonator suspilno znachushchykh podii [Corruption as a detonator of socially significant events]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydiia koruptsii* : zb. mat-liv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 17.04.2014). Kharkiv. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/zbirnik_vid17kvinty2014.pdf [in Ukrainian].
- Shulha, A. M. (2017). Koruptsiia u zemelnii sferi Ukrainy: sotsialna sutnist ta shliakhy podolannia [Corruption in the land sector of Ukraine: social essence and ways to overcome it]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydiia koruptsii* : zb. tez dop. V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kharkiv, 31.03.2017). Kharkiv. URI: <http://dspace.uni->

- vd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14168 [in Ukrainian].
- Surilova, O. O. (2022). Mizhnarodna vidpovidalnist za zlochyn ekotsydu [International responsibility for the crime of ecocide]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. T. XXX. DOI: 10.32782/npnuola.v30.2022.7 [in Ukrainian].
- TOP-5 koruptsiinykh skandaliv 2023 roku u sferi okhorony dovkillia [TOP-5 corruption scandals of 2023 in the field of environmental protection] (2024) / Asotsiatsiia derevobrobnykh pidpriemstv Ukrainy : vebсайт. URL: <https://surl.li/mtztyl> [in Ukrainian].
- Vlasenko, Yu. (2016). Reformuvannia systemy derzhavnogo ekolohichnoho kontroliu yak napriam realizatsii ekolohichnoi polityky Ukrainy [Reforming the system of state environmental control as a direction of implementation of the environmental policy of Ukraine]. *Sotsiolocho-pravovi, politychni, ekonomichni ta ekolohichni skladovi zabezpechennia spriyatlyvoho zhyttievoho prostoru liudyny: teoretyko-metodolohichni ta prykladni problemy rozvytku ekolohichnoho prava i pravovoi okhorony dovkillia* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / *Ekolohichne pravo Ukrainy*. № 1–2. URL: http://ecolaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2016/1-2/1-2_2016.pdf [in Ukrainian].
- Wen, B., Tang, Sh.-Ya. and Wing-Hung Lo, C. (2020). Changing Levels of Job Satisfaction among Local Environmental Enforcement Officials in China. *The China Quarterly*. Vol. 241. DOI: 10.1017/S0305741019000791.
- Zakhyst ukrainskoho dovkillia vid koruptsii: instrumenty [Protecting the Ukrainian environment from corruption: tools] (2023) / Eko-raion : vebсайт. URL: <https://eco.rayon.in.ua/news/583111-zakhyst-ukrainskogo-dovkillia-vid-koruptsii-instrumenti> [in Ukrainian].
- Zolotarova, N. I. (2013). Podatkovi zbir za spetsialne vodokorystuvannia ta skydannya zabrudniuiuchykh rečovyn u vodni ob'iekty [Tax fee for special water use and discharge of polluting water bodies]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut»*. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2013_3_24 [in Ukrainian].
- Бабакін, В., Затько, Й. (2025). Корупція у сфері довкілля: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (39). С. 189–201. DOI: 10.32353/khrife.2.2025.14.